

Kentsel Çevre, Yaşlanma ve Yaşam Kalitesi: Kayseri Örneği

Işıl Avşar Arık¹

Öz

Bu çalışma birey-çevre ilişkisini inceleyen çevresel gerontoloji perspektifiyle kentte yaşayan yaşlıların yaşam kalitelerini araştırmaktadır. Yaşlılıkta yaşam kalitesi ve çevre arasındaki ilişki genellikle çevrenin fiziksel özellikleriyle, sağlık alanında ve nicel metodoloji etrafında incelenmiştir. Bu çalışma ise yaşam kalitesinin bireylerin içerisinde yaşadığı sosyofiziksel ve sosyokültürel çevreyle şekillenebilecek bir olgu olmasından hareketle, yaşlıların kendi perspektiflerine odaklanmaktadır. Evren olarak Orta Anadolu'nun en gelişmiş kentlerinden biri olan ve kültürel olarak da kapalı bir toplumsal yapıya sahip olan Kayseri'nin seçtiği çalışmada temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Yaşlıları 65 ile 80 arasında değişen, 7'si kadın, 13'ü erkek olmak üzere toplam 20 kişiyle yarı yapılandırılmış görüşme formları ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonunda yaşam kalitesinin ekonomik durum, sağlık durumu, yaşlılık algısı, fiziksel-yapılı çevre ile kültürel çevre bağlamında anlamlandırıldığı görülmüştür. Yaşlılar açısından yaşam kalitesi; bildikleri ve alışık oldukları çevrede sosyalleşebilecek imkânlarının olması, kültürel ve geleneksel değerlerinin korunması, saygı görme, rahat bir şekilde sağlık kuruluşlarına ulaşabilme, bunun için fiziki sağlık ve ekonomik yeterliliklerinin yerinde olması ve kentsel karar alma süreçlerinde kendi fikirlerinin de alınması anlamına gelmektedir. Ayrıca tüm bu süreçlere Kayseri'nin geleneklerini ve benliklerini yansıtan bir çevre olarak sahiplenilmesi, ona aidiyetlik hissedilmesi ve korunmaya değer bir çevre olarak görülmesi de eşlik etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık • Yaşlanma • Çevre • Yaşam kalitesi • Kent • Kayseri

Urban Environment, Aging, and Quality of Life: Kayseri Case

Abstract

This study aimed to investigate the quality of life of the elderly living in urban environments from the perspective of environmental gerontology, which examines the association between the individual and the environment. Studies have examined the relationship between quality of life and the environment in old age in terms of the physical characteristics of the environment in the field of health and quantitative methodology. Conversely, the present study focuses on the perspectives of the elderly, considering the quality of life as a phenomenon that can be shaped by the socio-physical and socio-cultural environment in which individuals live. This study selected Kayseri, one of the most developed cities in Central Anatolia with a culturally conservative social structure, as the environment and used a basic qualitative research design. A total of 20 participants, including 7 women and 13 men, aged between 65 and 80 years, underwent in-depth interviews using semi-structured interview forms. The study result indicated that the quality of life was interpreted in the context of economic status, health status, perception of old age, physical-built environment, and cultural environment. The quality of life among the elderly means having the opportunity to socialize in their known and familiar environment, preserving their cultural and traditional values, being respected, accessing health institutions easily, obtaining physical health and economic competence, and having their opinions considered in urban decision-making processes. Additionally, it indicates that all these processes are accompanied by the preservation of Kayseri's traditions and identities.

Keywords: Old age • Aging • Environment • Quality of life • Urban • Kayseri

¹ Sorumlu yazar: Işıl Avşar Arık (Dr.), Hatay, Türkiye. E-posta: avsaril@gmail.com ORCID: 0000-0002-3974-693X

Afif: Avşar Arık, I. (2023). Kentsel çevre, yaşlanma ve yaşam kalitesi: Kayseri Örneği. *Senectus*, 1(2), 207-233. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.2.0017>

Extended Abstract

The proportion of the elderly population is rapidly increasing globally. The United Nations' World Aging Report in 2019 indicated that 1 in every 11 people was ≥ 65 years of age, while 1 in every 6 people is expected to be ≥ 65 years of age by 2050 in line with population projections (UN, 2019). The majority of this population will age in cities with increased urbanization rates. The urban environment creates both advantages and disadvantages for the quality of life of the elderly.

Quality of life refers to the difference between the life that an individual desires to live and his/her current life. A smaller difference indicates a higher quality of life. However, studies revealed that factors, such as age, gender, educational status, health (Baş, 2019; Pamuk, 2017), marital status, economic status (Baş, 2019; Gobbens & Assen, 2018), loneliness, and social security, are directly related to the quality of life (Baş, 2019). Especially, economic status is an important determinant (Keleş, 2012; Levasseur et al., 2009).

The living environment plays a crucial role in the quality of life of the elderly. Studies have revealed that elderly people who are satisfied with their living environment have a higher quality of life (Stephens et al., 2018, p. 681). First and foremost, the quality of the physical environment determines the quality of life. An environment that will meet the needs (Düzenli & Alpak, 2017, p. 6) and demands of the elderly (Gobbens & Assen, 2018, p. 102; Levasseur et al., 2009, p. 96; Yabuwaki et al., 2008, p. 66) or the existing and perceived barriers and opportunities in the physical environment (Rantakokko et al., 2010, p. 2157) are crucial for the quality of life. However, the environment should not only be considered as a physical entity but should also be placed in a broader framework of meaning, including socio-cultural, political, and economic requirements, when addressing the relationship between environment and quality of life (Keleş, 2012, p. 24). The social, organizational, political, and societal environment is extremely important in the quality of life of the elderly (Richard et al., 2005, p. 28).

This study focuses on the quality of life from the perspective of environmental gerontology, which is a multidimensional evaluation of the individual-environment relationship following both intrinsic and social-normative criteria in the past, present, and future (Lawton, 1991, p. 6). However, two important issues are thought to be addressed similar to the relationship between environmental gerontology and quality of life. The theories and empirical studies conducted within the framework of environmental gerontology demonstrated that the focus is mostly on the physical dimensions of the environment (Wahl & Oswald, 2010, p. 119). These studies are mainly concerned with the physical environment, as well as attempting to explain the individual-environment interaction. Concurrently, the theoretical and practical studies

conducted in this field were notably centered in North America (Smith, 2009, p. 31) or Europe (Scheidt & Windley, 2006, p. 106). Additionally, studies on the quality of life, which similarly focus on the physical dimension, are usually embedded in the field of health (Richard et al., 2005). These studies, which are predominantly based on quantitative methodology, considered the quality of life as a health status outcome. The relationship between environment and quality of life is limited in the Turkish literature (Öztürk & Turan Kızıldoğan, 2017, p. 11), but very few studies go beyond the physical meaning of the environment (Pamuk, 2017, p. 19).

The present study aimed to provide an overview from the perspective of Turkey, starting from such a theoretical and methodological sensitivity. The study examined the association of the physical, social, and cultural environment of the elderly living in urban areas with their quality of life from the perspective of environmental gerontology. The issues problematized here are attempted to be understood through the eyes of the elderly themselves.

The study followed Diaz Moore's (2014) Ecological Framework of Place approach. The study considered the importance of the person, environment, and person-environment cohesion in shaping the quality of life, and the meaning of the environment is affected by the subjects' meaning of worlds and thus may have subjective meanings. Therefore, the study approaches the older adult in a relational reality with his/her socio-cultural and socio-physical environment. This study used a basic qualitative research design. The researcher is interested in the following questions in this design: "How do people interpret their experiences?"; "How do they construct their world?"; "What meanings do they attribute to their experiences?" These questions aimed to understand how people make sense of their lives and experiences (Merriam & Tisdell, 2016, pp. 23-24). This study has two main problems: (i) How do older adults living in Kayseri perceive and make sense of the quality of life?; (ii) How do older adults living in Kayseri experience quality of life in terms of their socio-physical and socio-cultural environments?

This study selected Kayseri as the environment for the study. On the one hand, Kayseri is a conservative urban place that strictly preserves cultural values, and on the other hand, it is a modern city that attempts to maximize its economic profits through the urban environment. However, this understanding ignores the social dimensions of cities and negatively affects the social relations and quality of life of urban dwellers who provide socio-cultural meaning to the environment (Ergun & Dericogulları Ergun, 2020, p. 135). TÜİK's (2015) provincial life index reported Kayseri to rank forty-ninth. This indicates the low quality of life in the city.

This study used a purposive sampling technique. Accordingly, this study included 20 people aged between 65 and 80 years. The inclusion criteria were suitability for

the interview, both physically and psychologically, and being a resident of Kayseri for many years or being born and raised in Kayseri to capture the socio-cultural context. The study first analyzed the socio-demographic characteristics of the participant group. Accordingly, of the participants aged between 65 and 80 years, 7 were female and 13 were male. The educational and economic status of the participants is quite low. The thematic analysis revealed that themes emerged under three themes: “availability and accessibility,” “perception of self and old age,” and “change, adaptation, and conflict.”

The thematic analysis revealed three main factors to be discussed. The first factor is related to the physical environment. Public transportation in Kayseri is generally adequate, convenient, and usable for the elderly. Additionally, free public transportation for those aged ≥ 65 years was an important factor that improves the quality of life. However, access to health services, which are perhaps the first in terms of importance in the quality of life for the elderly, is not always easy. Moreover, the difficulties in meeting the examination fees of private hospitals, which are an alternative, may prepare the environment for risky conditions in terms of elderly health. Lack of clean and sufficient space to meet water and toilet needs is an important point that reduces the quality of life in public spaces, thereby reducing the contact of the elderly with their socio-physical environment. The study generally mentioned that walking areas are inconvenient, and uneven and therefore cause fall hazards.

The second factor is related to the social aspect. Both ageism and internalized ageism are directly related to the interaction with the environment as a reflection of self-perception. Another important factor in the quality of life of the elderly in urban environments is the rapid change and transformation of cities, gentrification efforts, increased migration rates, and security issues. These factors, which reduce the quality of life of the participant group, demonstrated the participants’ limited management ability. The elderly stated that they made some attempts to both the mukhtars and the relevant units of the municipality on the issue, but their opinions were not considered.

Finally, the third factor is the changed understanding of the quality of life due to social and cultural environment changes caused by urbanization and modernization. Additionally, the relationship established with the cultural environment is perceived within the framework of respectability. Finally, the sense of belonging and cultural attachment to Kayseri is an effective factor in the quality of life.

Kentsel Çevre, Yaşlanma ve Yaşam Kalitesi: Kayseri Örneği

Yaşlı nüfus oranı dünya genelinde çok hızlı bir şekilde yükselmektedir. Birleşmiş Milletler'in Dünya Yaşlılık Raporu'na göre 2019 yılında her 11 kişiden biri 65 yaş ve üzerinde iken, nüfus projeksiyonları doğrultusunda 2050 yılına gelindiğinde her 6 kişiden birinin 65 yaş ve üzerinde olması beklenmektedir (UN, 2019). Bu nüfusun büyük çoğunluğu ise kentleşme oranlarındaki artışla beraber kentlerde yaşlanacaktır. Kentsel çevre ise yaşlıların yaşam kalitesi için hem avantajlar hem de dezavantajlar yaratmaktadır.

Yaşam kalitesinin nasıl tanımlandığına dair literatürde bilimsel bir konsensus henüz oluşmamıştır. Ancak genel anlamda yaşam kalitesinin bireyin yaşamayı arzu ettiği hayat ile mevcut yaşamı arasındaki farkı ifade ettiği belirtilmektedir. Bu fark ne kadar azsa yaşam kalitesi o kadar fazladır. Fakat yapılan çalışmalar yaşam kalitesi ile yaş, cinsiyet, eğitim durumu, sağlık (Baş, 2019; Pamuk, 2017), medeni durum, ekonomik durum (Baş, 2019; Gobbens ve Assen, 2018), yalnızlık ve sosyal güvence gibi faktörlerin doğrudan ilişkili olduğunu (Baş, 2019), özellikle ekonomik durumun önemli bir belirleyici olduğunu (Keleş, 2012; Levasseur ve ark., 2009) göstermektedir.

Yaşlılarda yaşam kalitesini araştıran diğer çalışmalar ise günlük aktiviteler ve meşguliyetlerin sağlık durumu üzerinde olumlu etkiler yarattığını, bu nedenle yaşam kalitesinde önemli faktörler olduğunu ortaya çıkarmıştır (Cantekin, 2020; Levasseur ve ark., 2009; Richard ve ark., 2008). Bunun yanı sıra sosyal rolleri yerine getirme, toplumun içerisinde görünür olma, diğerlerine yardım etme ve destek olma gibi *sosyal katılım* süreçlerinin de birçok yaşlı yetişkin tarafından günlük aktivitelerden daha önemli olduğu belirtilmiştir (Levasseur ve ark., 2009). Bu nedenle sosyal ilişkiler yaşam kalitesini etkileyen önemli bir faktör olarak görülmektedir (Pamuk, 2017).

Yaşanılan çevre ise yaşlılıkta yaşam kalitesinde son derece önemli bir role sahiptir. Yürütülen araştırmalar yaşadıkları çevreden memnun olan yaşlıların yaşam kalitelerinin daha yüksek olduğunu göstermiştir (Stephens ve ark., 2018, s. 681). En başta fiziksel çevrenin kalitesi yaşam kalitesini de belirlemektedir. Yaşlıların ihtiyaçlarını (Düzenli ve Alpak, 2017, s. 6) ve taleplerini karşılayacak bir çevre (Gobbens ve Assen, 2018, s. 102; Levasseur ve ark., 2009, s. 96; Yabuwaki ve ark., 2008, s. 66) veya fiziksel çevrede var olan ve algılanan engeller ve imkânlar (Rantakokko ve ark., 2010, s. 2157) yaşam kalitesi için çok önemlidir. Çevrenin erişilebilirliği ise bağımsız ve özerk bir yaşam için oldukça önemli bir faktördür (Geboy ve ark., 2012, s. 48). İyi bir yerleşim yerinde ikamet ediyor olmak yaşlıların günlük yaşam aktivitelerini ve hareket kapasitelerini artırdığı gibi, bu hareketlilik yaşlıların sağlık durumlarını etkilemekte (Lawton ve ark., 1980, p. 223) ve yaşam kalitelerini artırmaktadır (Öztürk ve Turan Kızıldoğan, 2017, s. 11). Çünkü yaşlanmayla beraber sağlıktaki bozulmalar, ekonomik durumdaki küçülme ve sosyal rollerin değişmesi ve bunlara eşlik eden bir dizi psikolojik

faktörler yaşlıların davranışlarında da değişikliğe; hatta çevresine karşı daha bağımlı hale gelmelerine sebep olabilmektedir. Bu nedenle niteliksel açıdan zayıf bir çevre bu türden temel ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalacaktır (Lawton ve ark., 1980, s. 211). Öte yandan sosyal ilişkilerin kalitesi de bu ilişkinin taraflarının coğrafi olarak birbirine ne kadar yakın olduğuyula alakalıdır (Wahl ve Lang, 2004, s. 4). Bu durumda yaşlılıkta iyi bir yaşam kalitesi için bireysel özelliklerin yanı sıra fonksiyonel ve iyi tasarlanmış bir çevrede yaşamak oldukça önemlidir.

Ancak çevre ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki ele alınırken, çevre sadece fiziksel bir varlık olarak değil, aynı zamanda sosyokültürel, politik ve ekonomik gereklilikleri de kapsayacak şekilde daha geniş bir anlam çerçevesine yerleştirilmelidir (Keleş, 2012, s. 24). Sosyal, örgütsel, politik ve toplumsal çevre yaşlılıkta yaşam kalitesinde son derece önemlidir (Richard ve ark., 2005, s. 28). Çevre ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar sosyal çevrenin de yaşam kalitesinde önemli bir boyut olduğunu ortaya koymuştur (Pamuk, 2017, s. 56; Stenhens ve ark., 2018, s. 675). Bunlara ek olarak, sosyokültürel çevreye karşı duyulan bağlılık ve aidiyetlik hissinin de hem esenlik hali (well-being) hem de yaşam kalitesi için önemli bir duygu olduğu görülmüştür (Friedmen ve ark., 2011, s. 129; Pamuk, 2017, s. 54; Rowles, 2017, s. 204). Çünkü kişi belli bir süre yaşadığı çevreye fiziksel ve psikolojik olarak bağlılık hissetmekte ve benliğin gelişimi ve sürdürülmesi bağlamsal olarak mekânda konumlanmaktadır (Ergun ve Dericioğulları Ergun, 2020, s. 131; Smith, 2009, s. 18-19). Öte yandan sosyal katılım düzeyleri yüksek olan yaşlıların diğerlerine nazaran yaşadıkları çevreden daha memnun oldukları ve bu kişilerin yaşadıkları yere dair de güçlü bir aidiyetlik hissettikleri görülmüştür (Richard ve ark., 2008, s. 51).

Bu kısa tartışmadan da görüleceği üzere çevre fiziksel, sosyal ve kültürel olmak üzere çok boyutlu bir fenomen olarak yaşam kalitesinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. Bu çalışma ise çevresel gerontoloji perspektifiyle yaşam kalitesine odaklanmaktadır. Çevresel gerontoloji perspektifinden yaşam kalitesi bir kimsenin birey-çevre ilişkisinin hem içsel hem de sosyal-normatif kriterlere göre geçmiş, şimdiki ve gelecek zamana göre çok boyutlu olarak değerlendirilmesidir (Lawton, 1991, s. 6). Bu tanıma göre çevre kişinin yaşam kalitesini daha iyi veya daha kötü yönde şekillendirebilme kapasitesi olan bir özelliğe sahiptir. Bundan dolayı kişisel yaşam ve yaşlanma süreci her zaman çevresel etkilere tabidir (Wahl ve ark., 2007, s. 102). Fakat çevresel gerontoloji ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin ele alınış biçiminde değinilmesi gereken iki önemli hususun olduğu düşünülmektedir.

Çevresel gerontoloji kapsamında ilk oluşturulan teorilerde ve yapılan ampirik çalışmalarda, daha çok çevrenin fiziksel boyutlarına odaklanıldığı görülmektedir (Wahl ve Oswald, 2010, s. 119). Bu çalışmaların ağırlıklı olarak fiziksel çevreyle ilgilenmesinin yanı sıra, birey-çevre etkileşimini sadece *açıklama* çabasında olduğu görülmektedir.

Aynı zamanda bu alanda üretilen ilk kuramsal ve pratik çalışmaların Kuzey Amerika (Smith, 2009, s. 31) veya Avrupa (Scheidt ve Windley, 2006, s. 106) merkezli olduğu dikkat çekmektedir. Yani, kültürel olarak evrensel davranış kalıplarına dayandığı ve bağlamsal farklılıkları göz ardı ettiği söylenebilir. İkincisi ise yaşam kalitesine dair çalışmaların da benzer şekilde fiziksel boyuta odaklanarak, genellikle sağlık alanına gömülü kalmasıdır (Richard ve ark., 2005). Ağırlıklı olarak yine nicel metodoloji etrafında yapılan bu çalışmalarda yaşam kalitesi sağlık durumunun bir çıktısı olarak ele alınmaktadır. Bu iki eleştiriye ulusal perspektiften de bir ekleme yapmak mümkündür. Çünkü çevresel gerontoloji çalışmalarının Türkiye’de görece eksik kaldığı söylenebilir. Çevre ve yaşam kalitesi arasındaki ilişki ulusal literatürde sınırlı olmakla birlikte (Öztürk ve Turan Kızıldoğan, 2017, s. 11), çevreyi fiziksel anlamının ötesine taşıyan çalışmaların çok az olduğu görülmektedir (Pamuk, 2017, s. 19). Eldeki çalışma böyle bir kuramsal ve metodolojik hassasiyetten hareket ederek, Türkiye perspektifinden bir bakış sunma amacındadır.

Çalışmada çevresel gerontoloji perspektifinden kentte yaşayan yaşlıların fiziki, sosyal ve kültürel çevrelerinin yaşam kalitelerine nasıl yansıtıldığı ele alınmaktadır. Daha geniş bir ifadeyle, çalışmada kentsel bir çevrede yaşayan yaşlıların sosyofiziksel ve sosyokültürel çevrelerinin ve birey-çevre ilişkisinin yaşam kalitesini nasıl şekillendirdiği; bu çevrenin hangi açılardan fırsatlar, hangi açılardan kısıtlılıklar yarattığı anlaşılacak istenmiştir. Burada sorunsallaştırılan konular yaşlıların kendi gözünden anlaşılmasına çalışılmaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Yaşlılıkta yaşam kalitesi ile çevre arasındaki ilişkiyi inceleyen ilk çalışmalar 1970’li yıllara, çevresel gerontolojinin bir disiplin olarak ortaya çıkışına tekabül etmektedir. Çevresel gerontoloji veya yaşlılığın ekolojisi olarak da bilinen bu araştırma alanına göre, insanın içinde yaşadığı çevresi tüm yaşamı boyunca onu ve davranışlarını etkilemektedir. Çevresel gerontoloji yaşlı yetişkinlerin çevresiyle olan etkileşimini anlamayı, açıklamayı, betimlemeyi ve hatta daha iyi bir yaşam fırsatı için bu çevreyi değiştirip dönüştürmeyi amaçlayan bir disiplindir. Çevre ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki de çevresel gerontolojinin önemli bir alt boyutunu oluşturmaktadır.

Çevresel gerontolojiye dair yapılan ilk çalışmalar yaşlıların içerisinde yaşadıkları çevreden nasıl etkilendiğine veya ona ne derece uyum sağladığına odaklanmaktadır. Alandaki ilk teorik yaklaşımlardan biri olan Lawton ve Namehow’un *Baskı- Uyum/ Yeterlilik Modeli*’ne göre davranış, bireysel yeterlilik/uyum ve çevresel baskı arasındaki ilişkiye göre değişiklik göstermektedir. Buna göre bireyin yaşadığı çevredeki kalitenin artışı aynı zamanda davranışsal uyumdaki veya yeterlilikteki artışa da yol açmaktadır (Lawton ve Namehow, 1973’ten akt., Lawton, 1983, s. 54). Fiziksel çevreye vurgu

yapan bu yaklaşımda *baskı*, çevresel talepleri ifade ederken, çevrenin birey üzerinde olan baskısı da bireyin yeterliliğine bağlı olarak değişir. Yani bireyin yetkinliği ne kadar az ise çevre tarafından o kadar fazla baskılanır ve kontrol edilir (Diaz Moore, 2017, s. 81; Scheidt ve Windley, 2006, s. 107). Yaşlandıkça beşerî sosyal kaynaklarının zamanla azaldığına dikkat çeken bu yaklaşım, bundan dolayı yaşlılıkta çevresel baskının daha fazla olacağını iddia eder (Wanka ve ark., 2018, s. 28).

Diğer bir yaklaşım yaşlıların çevresi ile olan uyumunu araştırmak için 1975 yılında Kahana ve sonra da 1987 yılında Carp tarafından geliştirilen *Birey-Çevre Uyumu* yaklaşımıdır (Wanka ve ark., 2018, s. 29). Benzer bir perspektif sunan Birey-Çevre yaklaşımı da kaynaklara ve yetkinliklere bağlı olarak birey ve çevresi arasında farklı düzeylerde uyum olduğu fikrinden yola çıkmaktadır. Buna göre zamanla yetkinlikleri azalan bireyler sosyofiziksel çevrelerine karşı daha savunmasız hale gelmektedir (Wahl & Oswald, 2010, s. 113). Fakat bu yaklaşım Lawton'un modelinden bir derece daha ileri giderek, uyumun sadece yetkinliklere değil aynı zamanda tercihlere ve algılara da dayandığını belirtir (Wanka ve ark., 2018, s. 29) ve çevrenin birey için özel öneme sahip deneyimlerin ve belleğin bir sembolü olduğunu da dikkate alır (Wahl ve Lang, 2004, s. 9).

Ancak çevresel gerontolojideki ilk çalışmaların fiziksel-yapılı çevre boyutuna fazla eğilimli olduğu ve sosyal çevrenin gözden kaçırıldığı eleştirilerek bu ikisi arasında eklektik ve ilişkisel modeller oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımlarda yaşlanmaya ilişkin sosyal ve kültürel anlayışların bireyin içerisinde yaşadığı çevrede nasıl bir role sahip olduğu gündeme gelmiştir (Andrews ve ark., 2003, s. 1348; Hopkins ve Pain, 2007, s. 287; Milligan ve Tarrant, 2017, s. 48). Böylece Wahl ve Lang tarafından Birey-Çevre Uyumu modelinden hareketle "*Zaman İçerisinde Sosyal-Fiziksel Mekânlar*" (ZİSFM) olarak isimlendirilen bir yaklaşım geliştirilmiştir. Bu yaklaşım hem fiziksel ve bireye dışsal olanı hem de yaşam seyri perspektifini birleştirmektedir. "Sosyal-fiziksel" kavramı ise fiziksel çevrenin deneyimlenmesinde sosyal boyutun rolünü ifade etmektedir (Diaz Moore, 2014, s. 198). ZİSFM yaklaşımının çevreye dair üç temel kıstası vardır. Bunlardan ilki, yaşlı yetişkinlerin günlük davranış örüntülerinin temeli yaşadıkları çevrede- hem fiziksel hem sosyokültürel- gömüldür. İkincisi, mekân sosyal olarak inşa edilmiştir. Üçüncüsü de mekânların bireyler yaşlandıkça zaman içerisinde hem stabil hem de dinamik olabileceğidir (Wahl ve Lang, 2004, s. 17; Diaz Moore, 2014, s. 198). ZİSFM'nin en temel varsayımı, yaşlandıkça azalan kişisel yeterlilikler nedeniyle sosyal-fiziksel eylemliliğin yaşam seyri boyunca azaldığını, ancak sosyal-fiziksel aidiyet *-yere bağlılık-* duygusunun arttığıdır (Wahl ve Lang, 2004, s. 17; Wanka ve ark., 2018, s. 29; Scheidt ve Windley, 2006, s. 109).

Bir diğer eklektik model ise Kahana ve arkadaşları (2003) tarafından geliştirilen yeni bir birey-çevre uyumu yaklaşımıdır. Bu yaklaşım birey, çevre ve birey-çevre

uyumu olarak üç ayrı etkiyi ele alır. Buna göre hem bireyin hem çevrenin ayrı ayrı karakteristik özellikleri ile birey ve çevre arasındaki uyum konut memnuniyeti ve esenlik hali için kritiktir (Kahana ve ark., 2003, s. 435-439).

Bu alandaki önemli eklettik teorik yaklaşımlardan bir başkası ise K. Diaz Moore (2014) tarafından geliştirilen *Yerin Ekolojik Çerçevesi* (YEÇ) yaklaşımıdır. YEÇ yaklaşımı kişileri aktif birer özne olarak alır. Buna göre yaşlanma deneyimi birey ve çevresi arasındaki dinamik bir müzakereyi içeren anlam dünyaları içinde gerçekleşmektedir (Scharlach ve Diaz Moore, 2016, s. 476; Scharlach, 2017, s. 609). ZİSFM yaklaşımının çevreye dair üç temel kıstasını kabul eden bu yaklaşım (Diaz Moore, 2017, s. 83) birey, çevre ve zaman arasındaki dinamik sürecin yaşam seyri boyunca deneyimlenen yaşam kalitesini nasıl etkilediğini incelemektedir (Diaz Moore, 2014, s. 193; Scharlach ve Diaz Moore, 2016, s. 476). Bu modelde çevre yalnızca fiziksel ortamın nesnel özelliklerini değil, aynı zamanda bu sayede mümkün olan faaliyetleri ve bu faaliyetlerin nasıl anlaşıldığını ve değerlendirildiğini etkileyen ve sosyal olarak paylaşılan beklentileri de içerir. Bireyler yaşam boyunca biriktirdikleri deneyimler sonucunda içerisinde buldukları çevreye kendi yeterliliklerini, arzularını, niyetlerini, ihtiyaçlarını, vb. taşırlar. Bu perspektiften bakıldığında, bireyin içerisinde yaşadığı çevre aynı anda hem fiziksel bir mekân (ör. mahalle), hem sosyal bir mekân (ör. sosyal normlar ve bağlar), hem de mekânlara anlam katmak için etkileşime giren ve iç içe geçen bir dizi sosyal bağlardan (ör. topluluk duygusu- aidiyetlik hissi) meydana gelmektedir (Scharlach, 2017, s. 9).

Eldeki bu çalışma Diaz Moore'un (2014) oluşturduğu YEÇ yaklaşımdan hareket etmektedir. Çünkü YEÇ yaklaşımı hem Wahl ve Lang'in (2004) ZİSFM yaklaşımını hem de Kahana ve arkadaşlarının (2003) geliştirdiği yeni birey-çevre uyumu yaklaşımını kapsayarak, birey ve çevresini ilişkisel bir gerçeklik içerisinde ele almayı mümkün kılmaktadır. Çalışmada birey, çevre ve birey-çevre uyumunun yaşam kalitesini şekillendirmede önemli olduğu ve çevrenin anlamının öznelere kendi anlam dünyalarına göre şekillendiği, bundan dolayı sübjektif anlamlara da sahip olabileceği dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla çalışma yaşlı bireye sosyokültürel ve sosyofiziksel çevresiyle ilişkisel bir gerçeklik içerisinde yaklaşmaktadır. Çalışmadaki sosyofiziksel çevre kavramı, bireyin içerisinde yaşadığı fiziksel çevrenin sosyal boyutundan ayrı olarak düşünülemeyeceğini ifade etmektedir. Yani, yapılı çevreyle birlikte bu çevrenin sosyal etkileşimlerden, kültürel anlamlardan, tarihî değişimlerden ve zamanın ruhundan (zeitgeist) bağımsız ve objektif olamayacağını belirtir (Wahl ve Oswald, 2010, s. 112). Bu sosyofiziksel çevrede kültürel boyut oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Sosyokültürel çevre olarak operasyonelleştirilen bu kavram ise bireye yaşam seyri boyunca eşlik eden kültürel çevreyi ve burada şekillenen *habitusu* ifade etmektedir. Çünkü yaşam kalitesi yaşam seyri boyunca bireyin kendi kültürel çevresinde oluşan dünya görüşüyle, algılayışıyla ve o dünyayı nasıl yorumladığıyla anlaşılabilir (Görgün Baran, 2018, s. 91).

Yöntem

Bu çalışma niteliksel bir çalışmadır. Nitel araştırmalar bir fenomeni *anlamaya* yönelik bir çaba gerektirir. Nitel araştırmalarda sıkça kullanılan altı araştırma deseni vardır. Bunlar temel nitel araştırma, etnografya, vaka çalışması, anlatı analizi, gömülü teori ve fenomenolojidir. (Merriam ve Tisdell, 2016, s. 6). Bu çalışmada bunlardan *temel nitel araştırma deseni* tercih edilmiştir. Temel nitel araştırma deseni, eğitimden sağlığa, birçok alanda en sık tercih edilen desenlerden bir tanesidir. Bu desen, örneğin, etnografyada veya fenomenolojide olduğu gibi nitel araştırmanın belli bir türünü temsil etmez. Bu temsillerden her birinin belli ve bariz bir odak noktası vardır. Temel nitel araştırma ise araştırmacıların genellikle *nitel araştırma çalışması* olarak isimlendirdiği, temel bir yorumlayıcı araştırma stratejisidir. Bu desende araştırmacı şunlarla ilgilendirir: İnsanlar deneyimlerini nasıl yorumlar? Dünyalarını nasıl inşa eder? Deneyimlerine hangi anlamlar atfederler? Tüm bunların amacı insanların hayatlarını ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını anlamaktır (Merriam ve Tisdell, 2016, s. 23-24). Aşağıdaki araştırma soruları da eldeki bu çalışmanın temel nitel araştırma deseni etrafında anlamaya çalıştığı temel problematiği/problematikleri belirtmektedir.

Araştırma Soruları

Bu çalışmanın en temelde iki temel problematiği bulunmaktadır: (i) Kayseri’de yaşayan yaşlılar yaşam kalitesini nasıl algılamakta ve anlamlandırmaktadır? (ii) Kayseri’de yaşayan yaşlılar sosyofiziksel ve sosyokültürel çevreleri açısından yaşam kalitesini nasıl deneyimlemektedir?

Bu iki temel problem cümlesinin altında ise birkaç alt problem cümlesi bulunmaktadır. Kayseri’de yaşayan yaşlılar; (i) içerisinde yaşadıkları çevrede yaşamayı ve yaşlanmayı nasıl anlamlandırmaktadır? Bu algı ve tutum etrafında yaşam kalitelerini nasıl yorumlamaktadırlar? (ii) yaşadıkları çevreyi nasıl tanımlamakta ve anlamlandırmaktadır? (iii) nasıl bir çevrede yaşamayı/yaşlanmayı arzulamaktadırlar? (iv) sosyofiziksel ve sosyokültürel çevre koşullarının doğurduğu fırsatları ve kısıtlılıkları nasıl algılamakta, anlamlandırmakta ve yönetmektedir? Bu kısıtlılık, fırsat ve yönetme becerileri yaşam kalitelerini nasıl şekillendirmektedir? (v) yaşadıkları sosyokültürel çevreye (Kayseri) bağlılık ve aidiyet hissetmekte midir? Buradaki birey-çevre aidiyeti yaşam kalitesi açısından ne anlam ifade etmektedir?

Evren ve Çalışma Grubu

Çalışmada çevre olarak Kayseri seçilmiştir. Kayseri kültürel olarak kapalı bir toplumsal yapıya sahip olan Orta Anadolu kentlerinden bir tanesidir. Kayseri, bir yandan kültürel değerleri sıkı bir şekilde korumaya özen gösteren muhafazakâr, diğer yandan da kent üzerinden ekonomik olarak kârını maksimize etmeye çalışan *modern* bir kenttir. Fakat bu anlayış kentlerin sosyal boyutlarını hiçe saymakta, çevreye

sosyokültürel anlam kazandıran kentlilerin sosyal ilişkilerini ve yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir (Ergun ve Dericoğulları Ergun, 2020, s.135). Öyle ki, TÜİK'in (2015) illerde yaşam endeksi verilerine göre Kayseri 49. sırada yer almaktadır. Bu da kentin yaşam kalitesinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Bu iki faktörün yanı sıra kent, belediyeçilik faaliyetlerinde oldukça iddialı bir söyleme sahiptir. Yaşam kalitesini iyileştirmek adına kentte çevresel ve fiziksel hizmetler ve kentsel dönüşüm faaliyetleri oldukça aktif bir şekilde ilerlemektedir. Dolayısıyla bir yanda çevresel faaliyetlerdeki aktifliği, diğer yanda ise TÜİK verilerindeki sıralaması bir tür tezatlık oluşturarak Kayseri'yi yaşam kalitesi açısından incelenmeye değer bir vaka haline getirmektedir. Çalışmada bu durum birey-çevre ilişkisi bağlamında yaşlılar özelinde ele alınmıştır.

Araştırmada amaçlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örneklem araştırma amacına en uygun grubun seçilmesine olanak tanımaktadır (Özen ve Gül, 2007, s. 414). Bu doğrultuda yaşları 65 ile 80 arasında değişen 20 kişi araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların seçiminde kriter olarak hem fiziksel hem de psikolojik olarak görüşme yapmaya uygun olma şartı aranmıştır. Ayrıca diğer bir kriter olarak, araştırmanın kuramsal çerçevesi gereğince, sosyokültürel anlamda bağlamı yakalayabilmek adına, katılımcıların uzun yıllar Kayseri'de yaşamış olmasına veya doğma- büyüme Kayserili olanların seçilmesine özen gösterilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Süreci

Çalışmada araştırmacı tarafından oluşturulan bir görüşme formu kullanılmıştır. Bu görüşme formu, araştırma soruları bağlamında üretilen yarı yapılandırılmış görüşme sorularından oluşmaktadır. Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu tarafından onaylanan Etik kurul belgelerinin alınmasından sonra veriler toplanmaya başlanmış, her bir katılımcıya araştırmanın amacı ve kapsamı anlatılmış ve böylece çalışmaya katılmaya rıza gösteren kişilerle görüşmeler yapılmıştır. Araştırma sırasında katılımcılar tarafından ses kaydına izin verilmesi durumunda kayıt cihazı kullanılmış, izin verilmemesi durumunda yazılı notlar alınmıştır. Veriler açık kamusal alanlarda, katılımcılar ile birebir görüşülerek toplanmış ve her bir görüşme ortalama 45 dk. sürmüştür. 2021 yılında toplanan veriler Kayseri'nin kentsel özelliklerini daha iyi yansıttığı düşünülen merkez ilçelerden toplanmış, kırsal alanlardan veri toplanmamıştır. Nitel araştırmaların doğası gereği, veri doyumuna ulaşıldığı düşünüldüğünde görüşmeler sonlandırılmıştır.

Veri Analizi

Nitel bir araştırmanın sorularına alınan cevaplar anlatı biçimindedir. Bu nedenle nitel araştırma analizi belli bir bağlam içerisinde anlatı verilerinin analiz edilmesidir. Bu analiz temaların ortaya çıkış süreciyle ilerlediği için tematik analiz olarak da

isimlendirilir (Teddlie ve Tashakkori, 2020, s. 7). Bu çalışmada da kullanılan tematik analizde veriler içerisinde temalar ve örüntüler aranır. Bu amaçla veriler okunurken kodlanır veya etiketlenir. Böylece aynı koda sahip birden fazla veri ortaya çıkabilir. Bu veriler ise birbirleriyle karşılaştırılarak bir örüntü oluşturur. Örüntüleri ortaya çıkarmak mevcut bağlamdaki kültürü veya o ortamın diğer birleştirici yönlerini, insanların kiminle etkileşime girdiğini, ne yaptığını, vb. görmeyi sağlar (Glesne, 2013, s. 259-260). Bu çalışmada da tematik analiz yoluyla ilk olarak verilere çeşitli kodlar atanmış, daha sonra bu kodlar birbiriyle ilişkilendirilerek ana temalara ulaşılmıştır. Bu ana temalar bulgular başlığının alt başlıklarını oluşturmaktadır.

Bulgular

Çalışmada ilk olarak katılımcı grubun sosyodemografik özellikleri incelenmiştir. Buna göre, yaşları 65 ile 80 arasında değişen 20 katılımcının (K1, K2...K19, K20) 7'si kadın (K) ve 13'ü erkektir (E). Bunlardan 14'ü evli, 6'sı eşini kaybetmiş veya ayrı yaşamaktadır. Eşini kaybeden veya ayrı yaşayan 6 kişiden 4'ü kadın olmak üzere kadınların hepsinin eşi vefat etmiştir. Katılımcıların birinin eğitim durumunun üniversite, diğerlerinin ise lise ve altı olduğu, erkeklerin hepsinin en az ilkokul mezunu olduğu, fakat kadınlardan üçünün sadece okuryazar olduğu ve hiç okula gitmediği öğrenilmiştir. Çalışmanın yapıldığı dönem itibarı ile ekonomik duruma bakıldığında ise katılımcıların biri hariç diğerlerinin açlık veya yoksulluk sınırında olduğu görülmektedir. Dolayısıyla örneklemin eğitim ve ekonomik durumunun oldukça düşük olduğu söylenebilir.

Bu aşamadan sonra araştırmanın verileri (anlatıları) transkript edilmiş, okunmuş, kodlanmış ve tematik analiz yapılmıştır. Araştırma problematiğinden ve kuramsal çerçevesinden hareketle yaşlıların yaşam kalitesi ile ilişkili fiziksel, sosyal ve kültürel çevrelerini anlamaya yardımcı olacak bir temalaştırma yapılmıştır. Elde edilen temalar altında araştırmanın problematiğine temas eden veriler analiz edilerek yorumlanmıştır. Bu temalar “yapabilirlik ve erişilebilirlik”, “benlik ve yaşlılık algısı”, “değişim, adaptasyon ve çatışma” olmak üzere üç tema altında ortaya çıkmıştır. Çevresel gerontoloji gözlüğüyle bakılan çalışmada ilk olarak fiziksel çevre ele alınmış, diğer iki temalaştırmada sosyal ve kültürel çevrenin unsurları ise fiziksel çevreyle ilişkilendirilerek yorumlanmıştır.

Yapabilirlik ve Erişebilirlik: Fiziksel Çevre

Planlı ve iyi tasarlanmış bir fiziksel çevre yalnızca yaşlılar için değil, tüm yaş grupları ve aynı zamanda engelliler için yaşam kalitesinin en belirleyici özelliklerinden biridir. Fakat yaşla birlikte bireyin bedeninde meydana gelen kimi zayıflamalar ve değişiklikler çevrenin yaşlılar için önemini artırmaktadır. Bu çevre kimi zaman bedensel zayıflamaların doğurabileceği eksiklikleri gidermede oldukça başarılı iken kimi zaman

da tam tersidir. Bu nedenle çevrenin fizikî özellikleri, yani kalitesi yaşam kalitesinde çok önemli bir yere sahiptir. Çalışmada saha gözlemleri ve katılımcı notlarında yeşil alan ve bu bölgelere erişim, yeşil alanlarda ve kentin muhtelif yerlerinde tuvalet ve su imkânı, yürüyüş yollarının uygunluğu, toplu taşımaya erişim ve toplu taşımadan faydalanabilme, sağlık imkânlarına erişim, özel hastane ve devlet hastanesi tercihleri ve bu tercihleri etkileyen faktörler, şehir hastanesine erişim, yaşanan konutun çevresel koşulları gibi fiziksel çevreye ilişkin kimi faktörler yapabilirlik ve erişebilirlik temasını doğurmuştur.

Elde edilen verilere göre toplu taşıma katılımcıların neredeyse tamamı tarafından yeterli ve erişebilir olarak görülmekle birlikte, bunun 65 yaş üstüne ücretsiz olması da katılımcıları memnun eden önemli bir imkândır:

Umumi ulaşım araçları çok zengin ve her mekâna ulaşıyor, her yere ulaşıyor. Ekonomik de günün şartlarına göre. Zaten 65 yaş üstüne bedava hizmet veriyor. Benim kartım var, istediğim yere gidebiliyorum. Bana ulaşım uygun (K1, 76, E).

Her ne kadar ulaşım imkânlarından olumlu bir şekilde bahsedilse de günlük ihtiyaçların giderilmesi için gerekli banka ve PTT gibi kurumların her mahallede-muhitte bulunmaması ve bu ihtiyaçlar için merkeze gidilmek zorunda kalınması en genel şikâyetler arasında yer almaktadır. Esasında Kayseri, üç ana merkeze sahip bir kenttir. Bu anlamda oldukça geniş bir merkeze sahip olduğu söylenebilir. Fakat Kocasinan ve Melikgazi ilçeleri kentle özdeşleşmiş merkez ilçeler iken, 2000'li yıllarla birlikte, üniversitenin bulunduğu Talas ilçesi yeni yapılan oldukça yüksek katlı binaların¹ ve kentsel dönüşüme uğrayan semtlerin genişlemesiyle birlikte üçüncü bir merkez haline gelmiştir. Buna rağmen Kayseri'nin eskiden beri merkezî özelliklerini koruyan Kocasinan ilçesi özellikle yaşlılar tarafından *merkez* olarak atfedilmekte ve çeşitli ihtiyaçlar için oraya gidilmektedir. Çünkü örneğin kentsel dönüşüme uğramış ve Melikgazi ilçesine bağlı olan bir semtte, katılımcıların hâlâ para çekmek için uygun bir banka veya PTT şubesi bulamadıkları, mecburen merkeze gitmek zorunda oldukları öğrenilmiştir:

Merkeze falan ayda bir belki. Aylık çekmeye gidiyorum. Maaş almak için, taa merkeze. Bizim banka yok burada. Toplu taşımayla gidiyorum. Bana ücretsiz, 65 yaş kartım var (K14, 65, E).

Fakat öte yandan merkeze sosyalleşmek için giden yaşlılar da vardır. Bazı katılımcıların para çekmek, ekme almak, gezmek, yemek yemek, vb. gibi sebeplerle merkez olarak gördükleri Kocasinan ilçesine gittikleri öğrenilmiştir. Özellikle yaşlı erkeklerin Çınaraltı da denilen merkezdeki büyük yeşil alana gittikleri görülmüştür. Kadınların ise genellikle evde oldukları veya kendi binalarının etrafında bulunan yeşil alanları tercih ettiği öğrenilmiştir:

1 Türkiye'de konut (bina) kat sayısı ortalamasına göre Kayseri 8,2 ile birinci sıradadır (TÜİK, 2022).

Kalenin orda çay ocakları var, varır oraya otururum, hoş beş olur, gelen- giden olur, bankada falan işim varsa dönerken onu da hallederim, dönerim (K7, 66, E).

Kışın evin içindeyiz, ev oturmaları olur, gelenimiz -gidenimiz olur, günlerimiz olur. Yazın da işimiz- gücümüz olursa çarşıya gideriz tabi ama genelde sokak başında parkta otururuz hanımlarla akşamüstü (K12, 66, K).

Katılımcıların yeşil alanların yeterliliğine ve buralardan faydalanabilme fırsatlarına ilişkin ise görüş ayrılığı olduğu görülmüş ve bu konuda net bir sonuç elde edilememiştir:

Nefes alacak yer yok, bir deprem olsa sığınacak bir yer yok. Sokakta da yapacak bir şey yok, defalarca belediyeye park yapın, nefes alacak yerimiz yok dedik, ama hâlâ yok (K16, E, 68).

Kayseri’de park çok, iklime uygun kapalı alanlar da var, bu açıdan Kayseri’yi beğeniyorum (K15, K, 68).

Yeşil alan daha çok olsa daha iyi olurdu. Bu parka gelip dinleniyoruz yine bazen. Ama benim için yeterli değil. Daha fazla ve farklı olması gerekir. Meyve ağaçları ve yeşillik daha fazla olsa ne güzel olur. Kışın da hiç çıkamıyoruz. Sıkılıyorz da amma ne yapacaksın (K8, E, 80).

Erişebilirlik açısından sosyalleşme alanlarında bulunan su ve tuvalet hizmetlerindeki eksiklikler de yaşlıların çevreyle olan etkileşimini kısıtlayan önemli bir boyut olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü yaşla birlikte bu iki ihtiyacın giderilme sıklığı değişebilmektedir. En temel insani ihtiyaçlardan iki tanesini oluşturan bu faktörler aynı zamanda birer haktır. Yaşlılar için bu iki ihtiyacın karşılanması oldukça önemlidir:

Umumi lavaboları kullanamıyoruz, bu çağıma uygun bir durum değil, yetersiz, çağın çok gerisinde (K1, E, 76).

Ağaçların gölgesi gelecek de oturacaz, gölgelik hiç yok. Çeşme yok. Yollar düz değil, yollarda yürürken çok zorlanıyorum. En çok da otobüs durağına giderken, taşlar düz değil, oralarda zorlanıyorum. Düz yer nereyse, yolu uzatıp oradan dolanıyorum ya da birinin elinden tutup gidiyorum, halkımız bambaşka sağ olsunlar (K17, K, 71).

Yaşlılar için en önemli sağlık sorunlarından bir tanesinin özellikle kadınlarda bacak-diz ağrısı olduğu söylenebilir. Kemik erimesi, eklem ağrısı gibi sağlık problemleri ilerleyen yaşla birlikte etkisini göstermektedir. Bu anlamda cinsiyet ayrımı olmaksızın kaliteli beslenme ve bir spor faaliyeti olarak yürüyüş, yaşlılar için çok önemlidir. Katılımcıların tamamı fırsat buldukça yürüyüşe çıkmaya çalıştıklarını belirtirken önemli bir kısmı da yürüyüş yerlerinin hem yetersizliğinden hem gençler tarafından işgal edildiğinden hem de var olanların genel itibarıyla yıpranmış, zarar görmüş olduğundan dolayı rahat yürüyemediklerini belirtmişlerdir:

Yaşım gereği de bol yürüme gereksinimi duyuyorum en az iki saat günde yürüyorum. Yürüyüş yapıyorum demiyorum, onu kınıyorum: gideceğim yere yürüyerek gidiyorum. Adam yürüyüş yapıyorum diyor, ama arabayla gidiyor, ne saçma ya, gideceğin yere yürüyerek git, bırak şu

arabayı. Mesela çarşıya gidiyon di mi, 1 km, hadi bir de dolaştın, 2 km. Al sana yürüyüş. Niye otomobile biniyosun. Yürümemden başka sportif faaliyetim yok (K19, E, 68).

Yürüme yolları falan yaşlılar için uygun değil ama. Otobüse binerken falan tabi ben engelli olduğumdan zorlanıyorum. Nefesim de daralıyor yürürken.... Merdivenler falan uygun değil otobüslerin. Bazen düştüğüm bile oluyor (K14, E, 65).

Fiziksel çevreye ilişkin en temel problem ise yeni yapılan Kayseri Şehir Hastanesi'ne ulaşım sorunu olarak göze çarpmaktadır. Şehir hastanesinin imkânlarından övgüyle bahsedilmesine rağmen, bazı katılımcılar iki vasıta ile bazıları ise üç vasıta ile gitmek zorunda kaldıklarını ve bu ulaşımın toplamda iki saat kadar sürdüğünü belirtmişlerdir:

Şehir hastanesine bir kere gittim, çok uzak, Otobüsle 1,5- 2 saati buldu, e zaten hasta, yaşlı halinle o yol seni bir daha hasta eder, bir de bu işin kısı var (K3, 75, E)

Şehir hastanesine olan ulaşım sorunu her ne kadar bir alternatif olarak özel hastaneleri gündeme getirirse de ekonomik şartlar yaşlıların bu hastaneleri kullanmalarına pek fırsat vermemektedir:

Kızım ben gidemem özel hastaneye, param yetmez oraya. Bir gerekse onlar beş yapıyor, ayda bir gitsem benim maaşım zaten hastaneye yetmez (K18, K, 76).

Katılımcılara apartman yaşantısının uygunluğu ve karşılaştıkları temel problemler sorulduğunda ise, kent hayatının kimi zorluklarının olmasına rağmen köy hayatından daha rahat olduğunu vurguladıklarını belirtmek gerekir. Bu anlamda apartman yaşantısının özellikle kışın oldukça rahat olduğunu, soba yakmıyor olmanın büyük kolaylık olduğunu belirtmişlerdir. Apartman yaşantısıyla ilgili olumsuz olarak belirtilen ise hem kendilerinin hem misafirlerinin park alanı bulamıyor olmalarıdır:

Etrafımız tüm kafeler doldu. Binaların hepsi de rahatsız. Arabamızı da park edecek yer bulamıyoruz. 3-4 km ileri park edip yürüyerek eve geliyoruz (K4, E, 68)

Yaşlıların köy hayatına öykünüyor olduklarına ilişkin, kent hayatından; trafikten, keşmekeşten, yabancidan uzaklaşmayı istiyor olduklarına ilişkin genel bir anlayış vardır. Ancak özellikle Kayseri'deki "bağ evi" kültürünün varlığından dolayı hâli hazırda kent ve kır hayatını beraber deneyimleyebiliyor olmaları "kıra öykünme" gibi bir olgunun oluşmadığını göstermektedir. İstedikleri zaman köy hayatını; sessizliği, kendi halinde olmayı, meyve bahçelerinde meyve toplamayı, ekip biçmeyi vb. deneyimlerken, istedikleri zaman da kentin imkânlarından faydalanmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır:

Bağ evimiz var. Yazı orada geçiririz. Yaz bitince de geliriz (K3, E, 75).

Bağ evi büyük nimet, ben çoğu vaktimi zaten bağ evinde geçiririm, isteyen gelir isteyen gelmez, bana orası iyi geliyor, ha şehirde işim oldu mu zaten atlar gelirim (K20, E, 80).

Tekrar kıra dönmek istemiyorum. Gidersen hayvancılık, çiftçilik yaparsın, onları biz yapamak, nörecem ben gitsem, haydi, o yüzden ben gitmek istemiyom. Şehrin imkânları benim için daha uygun. Şehir köy gibi değil, eş dost arkadaşlar var, çay ocağına gidiyon, çarşıya gidiyon, sohbet ediyon, köyde olsa evde oturursun. Burada sosyal ortam köye göre daha iyi. İstedğimiz bir ihtiyacımızı şehirde alabiliyok. Bir sıkıntı çekmiyok, köyde olsa alamak mesela (K7, E, 66).

Benlik ve Yaşlılık Algısı: Sosyal Çevre

Fiziksel çevre ile sosyal çevre arasında doğrudan bir ilişki olduğu söylenebilir. Uygun bir sosyal çevrenin temelleri ancak kaliteli bir fiziksel çevre ile mümkündür. Bu tema altında sosyal çevreye odaklanılmış olmakla beraber, sosyal çevrenin sağlıklı bir şekilde kurulması için önemli bir faktör olan fiziksel çevreye ek olarak, ekonomik koşulların uygunluğu da en önemli ikinci faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte yaşlıların sağlık durumlarının elverişli olup olmaması onların yaşlılık algısını (benlik) ve sosyal ilişkilerini doğrudan etkileyen bir diğer önemli etken olarak belirtilebilir.

Bu tema içerisinde yaşlıların benlik/yaşlılık algısı ve buna bağlı olarak sosyal ilişkilerini yansıtabilmek adına yaşlıların yaşlılığa ilişkin düşünceleri, kendilerini yaşlı hissedip hissetmedikleri, dışarda nasıl vakit geçirdikleri, sosyalleşme durumları, insanlarla ne türden etkileşim kurdukları, çarşıda-pazarda olmanın nasıl hissettirdiği, daha çok nerede vakit geçirdikleri, evde ne türden sosyal aktivitelerle uğraştıkları, ekonomik durumlarının sosyal ilişkilerini nasıl etkilediği, dışarda yemek yeme ve kafelere gitme gibi sosyal faaliyetleri nasıldır gibi sorularla odaklanılmıştır. Böylece yaşlıların sosyofiziksel dünyalarına ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Yaşlıların özelde emeklilerin temel sıkıntılarının ekonomik durum olduğu genel geçer kabul görmüş bir olgudur. Bir toplumsal tip olarak emekli genel olarak ihtiyaç sahibi, muhtaç, sosyal olarak olduğu kadar ekonomik olarak da bakıma muhtaç biri olarak görülmeye yatkındır. Bu çalışmada da katılımcıların öz saygısını ve sosyal ilişkilerini belirleyen en önemli etkenlerden ilkinin ekonomik durum olduğu görülmüştür. Katılımcıların önemli bir kısmı ekonomik durumlarına ilişkin şikâyetleri dile getirmişlerdir:

Ekonomi sorma kızım, ekonomi kötü. Ekonomi olmayınca sosyal hayat nerden olacak. Bizim iş dışında, ev dışında bir hayatımız olmaz zaten. Bir cebine koyduğun öbür cebinden gidiyor zaten. Her şey çok pahalandı, çok (K20, E, 80).

Şehirde emekli maaşı ile geçinmek kolay mı, sormaya ne gerek. 2000 TL maaş alıyoruz zaten hiç yetmiyor. Yeter mi, şehirde yaşamak çok zor. Geçim çok zor (K9, 65, K).

Yaşlıların benlik ve yaşlılık algısını belirleyen en önemli unsurun sağlık durumları olduğu görülmektedir. Buna göre 65 yaşındaki bir birey sağlık açısından görece kötü durumdaysa kendisini yaşlı olarak tanımlayabilmekte, fakat 80 yaşındaki birey sağlık açısından iyi durumdaysa kendini yaşlı olarak tanımlamayabilmektedir:

Yaşlılık: 90 yaş ve üzeri yaşlıdır. Kendine iyi bakan yaşlı olmaz. Ben mesela şu anda çok aktifim, her gün 15 km yürürüm. Kendini bırakan kişi yaşlıdır. Aslında bunun yaşla ilgisi yok, yani 35 yaşında kendini bırakırsan yaşlı olursun (K4, 68, E).

Yaşlılık: yorgun olan, şey olan, olgun olan, istediğini yapamayan kişiler. Yaşlılık bir his meselesi. İstedini yapamazsın kötü günlerde yaşlı olursun. Şimdilik kızım yapıyor bazı istediklerimi (K12, K, 65).

Yaşlılık mühim değil, mühim olan dermansızlık (K11, 68, K).

Yaşlılığa bir tür olgunluk, bir tür tecrübe gibi olumlu atıflarla, pozitif anlamda yaklaşan katılımcıların olduğu kadar, yaşlıların sosyal hayatta olmaması gerektiği, yaşlının yerinin ev olduğu gibi bazı olumsuz tanımlamalara atıf yapan katılımcılar da vardır:

Ben yaşlıyım, ama evet doğrudur, Allah sizlere de bu yaşları gösterebilir, fakat enerjinin doruğundayım. Kendimi enerji yüklü hissediyorum. Lütfen alınmayın, ama belirli bir yaş altını cahiliye devri olarak niteliyorum (K1, 76, E).

Yaşlılık: tecrübe, birikim, hassasiyet, duyarlılık yaşlılık demek. İnsan daha duyarlı oluyor, daha hassas oluyor (K2, 75, E).

Ben mesela ekseriyet tramvayla gidiyorum, bi dene adam var, yav gardaşım, yürüyemiyö, elinde baston, ya sen bir gün de gelme, evinde dur, parkta dur. Yürüyemediğin halde nereye çıkıyon. Ben onlara karşıyım. Öyle dolanıyo. Boş boş dolanıyo. Öleceken zaten otur evinde. Kalkamıyör, yürüyemiyör. Tamam, işin olur da, bir gün olur. Her gün her gün sen yapıyon. Benim de işim olunca çıkıyörüm. Kalenin orda çay ocakları var belediye yaptırdı, oraya varırım, bir çay içerim, biriyle laflarım, ya bir saat ya yarım saat dururum, hepsi o. Bankada işim varsa, giderim. Durduk yere gitmem, nediceim (K7, 66, E).

Yaşlıların sosyal aktivite ve sosyalleşme araçlarının ise sınırlı olduğu görülmüştür. Genel itibarıyla erkeklerin yakın çevredeki park ve kahvehaneler, özellikle de cami etrafında bir sosyalizasyon süreci içerisine girdikleri, kadınların ise komşularıyla ev oturmaları yaptıkları görülmüştür. Sosyal hayat ve sosyal aktivite dendiğinde en çok dile getirilen ise televizyon ve telefon olmuştur. Televizyon ile tek taraflı bir sosyalleşme, telefon ile de uzaktaki çocukları ve torunlarıyla konuşma-sohbet etme suretiyle bir sosyal aktivite yarattıklarını belirtmişlerdir:

Eskiden arkadaşlarla buluşur, okey oynardık. Bunların hepsi bitti. Valla dediğim gibi, telefon ve televizyon, kanalların çoğalması, vs. bizi teselli ediyor (K3, 75, E).

Biz belirli bir yaşa geldiğimiz için genelde ibadetle geçiyor günümüz. Kitap okuyoruz, değişik şeyler okuyoruz, okumakla geçiyor. Ben senede 50 ye yakın kitap okurum. Spor severim. Televizyondan spor izlemeyi çok severim. Spor da yaparım. Geçmişte tekvando, judo ve futbol yaptım. Şimdi de kendimi dinç tutabilmek için kültür-fizik hareketleri yaparım. Bunlar beni sağlıklı yapıyor, faydasını görüyörüm (K4, 68, E).

Sosyal aktiviteler ve sosyal çevre ile olan etkileşimin günden güne daha sınırlı olduğu dile getirilmektedir. Bu sınırlılığı oluşturan en temel unsurun sağlık sorunları olduğu belirtilirken bunun yanı sıra; komşuluk ilişkilerinin bitmesi, eski arkadaşlıkların olmaması, kentin elverişsiz ortamı ve güvenlik problemi gibi unsurlar dile getirilmektedir:

Kalmadı, hiçbir şey eskisi gibi değil, arkadaşlık komşuluk bitmiş, nereye çıkayım, kimle oturayım (K18, 76, K).

Bende yorgunluk ve ayak rahatsızlığı var, pek sosyalleşemiyorum, ama eskiden çok sosyaldım. 65 yaştan sonra iyice artık pek öyle uzaklara falan gidemiyorum (K15, 68, K).

Komşuluk ilişkileri ama eskisi gibi kalmadı. Eski komşular da hep gitti, yeniler var, onları da tanımıyorum. Eski komşuluk ilişkileri hiçbir yerde kalmadı... Osmanlı evi² mi, adına ne diyorlarsa, ondan yapılsın. Buradan bir yere gitmek çok zor. Meselâ, terminale başka şehre gidicem, Talas'ta mini terminal var, buraya koysunlar istedik. Şehirlerarası gidileceği zaman. Cevap gelmedi, belediyeye gidip dilekçe verdim (K7, 66, E).

Bizim burada sosyal faaliyet falan yok, ama şehrin göbeğinde var. Ben de hastayım gidemem. 5-10 sene önce giderdim ama. Sinemaya giderdim. At yarışlarına, maçlara giderdim. Şimdi gidemiyom. Arkadaşlarla buluşmak için Hunat'ın oraya gideriz ekseriyetle. Ora şehrin ortası. Orda bir çay ocağı var, orda otururuz. Gençler de gelir, ama genelde bizim gibi yaşlılar var (K8, 80, E).

Son olarak modern kent yaşamının ve apartman yaşantısının sosyalleşmeden ve güvenden uzak olduğu, bu anlamda sosyal aktivitelerin de oldukça sınırlı kaldığına yönelik bir anlayışın oluştuğu görülmektedir:

Bir komşu senin teyzenden daha yakındı. Şimdi ben apartmanımdakini tanımıyorum kimin bebesi olduğunu. Kim kime tım tuma. Meselâ bu akşam düğün var, bir üst katımda, ama tanımıyorum, gitmeyeceğim. Apartmandan kimseyi tanımıyorum (K1, 76, E).

Bizde eskiden herkes birbirine gider gelirdi, kapı önünde sohbetler olurdu. 15 dairemiz var bizim binada, şimdi komşularla irtibatımız yok, bayramda bile bayramlaşmıyoruz (K17, 71, K).

Komşuluk ilişkileri ama eskisi gibi kalmadı. Eski komşular da hep gitti, yeniler var onları da tanımıyorum. Eski komşuluk ilişkileri hiçbir yerde kalmadı (K7, 71, E).

Bizim çelik kapıyı çaldılar. Güven yok kimseye. Kimse kimseye güvenmiyor artık. Hele burada hiç. Trafik kurallarına uyulmuyor, zorluk çekiyorum. Sıkıştırıyor, önüne giriyor, kalkmıyor arabalar, geç kalkıyor (K5, 74, E).

Değişim, Adaptasyon ve Çatışma: Kültürel Çevre

Yaşlıların fiziksel çevre ile kurmuş oldukları etkileşimin boyutu çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Fiziksel çevre ile olan etkileşimin sosyal çevre olarak adlandırılan komşuluk, arkadaşlık ve sosyalizasyon süreci ile doğrudan ilişkili olduğu ise

2 Osmanlı Evi olarak bilinen kamusal alan Kayseri'de belediye tarafından yapılan çay bahçelerine verilen isimdir.

vergulanmıştı. Öte yandan çalışmada kültürel unsurlardaki (manevi, dini, geleneksel, örfi) mevcut durumun, değişimin ve dönüşümün yaşlıların fiziksel çevreyi deneyimleme sürecini nasıl yönlendirdiği de anlaşılmaya çalışılmaktadır. Çünkü fiziksel çevrenin her yönüyle uygun olduğu, yaşlının kullanıma ve etkileşimine hazır olduğu durumda dahi ayrımcılık, yok sayma, saygı-sevgi yoksunluğu, kültürel değişim vb. yaşlılar önce sosyal çevreden sonrasında ise fiziksel çevreden uzaklaşma tehlikesi yaşamaktadır. Bu anlamda yaşlıların akrabalarıyla ve daha da önemlisi gençlerle kuracakları sağlıklı ilişki ve etkileşim süreci onları kültürel çevre ile birlikte fiziksel çevreye de bağlayıcı bir rol oynayacaktır.

Katılımcıların çevreyi nasıl algıladığı sorulduğunda akla ilk olarak çevrenin fiziksel değil, sosyal özelliklerinin geldiği görülmüştür. Nasıl bir çevrede yaşamak ve yaşlanmak istersiniz? diye sorulduğunda katılımcı grubun büyük çoğunluğunun aklına diğer bireylerle kurduğu iletişim, etkileşim ve sosyal ağlar gelmiştir. Çevreye ilişkin bu algı, sosyal ilişkilerin yaşam kalitesi açısından fiziksel çevreden daha önemli olabileceğini düşündürmektedir:

Nasıl bir çevre olacak, işte; eşin dostun olsun, senin gibi adamlar olsun, dışarıyı sevmeyiz biz, biz bize yeteriz (K5, 74, E).

Fiziksel çevre ile kültürel çevrenin de nasıl dönüştüğünü, dönüşmekle kalmayıp kendilerinin zorunlu göçe zorlandığını belirten bir katılımcı ise adeta örtülü bir soylulaştırma sürecini tarif etmektedir:

68 yıldır ben buradayım, hiçbir yere ayrılmadım. Benim mahallemi kafeler diyarına getirdiler. Bizi başka yerlere göçmeye zorluyor bu durum. O yüzden son derece şikâyetçiyiz. Göçücez başka çare yok. 68 yıldır oturduğum yerden gitmek zorundayım artık. Bunlar yapılırken bir kere olsun bize sordular mı? Vallahi inan bak, binaların altı tüm kafe dolu. Kapıdan çıkan aile geçecek yer bulamıyor. Ben erkek olarak bulamıyorum. Kaldırım kalmadı. Kadın nasıl geçsin, ayaklarını uzatıyorlar... İki de bir de kavga çıkar, dövüş çıkar. Kafeler diyarı oldu burası. Çayırıklar tüm kafe oldu. Oturulmaz hale geldi, kovuluyoruz, başka çare yok (K4, 68, E)

Mahalle muhtarlığı da yapan bir katılımcı ise Kayseri'nin en eski ve en asil mahallesi olarak tanımladığı Kocasinan ilçesindeki Sahabiye'nin artık eski kimliğinin yok olduğundan hareketle mekânla bağlarının eskisi gibi kalmadığını ve özellikle mülteci göçü neticesinde mahalle kimliğinin dönüştüğünü belirtmiştir:

Kayseri'nin en kaliteli, en asil, en kültürü mahallesi Sahabiye idi, şimdi en zayıf mahallesi oldu. 10 bine yakın Suriyeli ve Afgan var, eskiden tanırdık herkesi, bildik kim kimdir diye, çoluğumuzu çocuğumuzu, eşimizi dışarı gönderdik mi arkamıza bakmazdık. Şimdi öyle değil, kendi evimizde sanki yabancı gibiyiz (K2, 75, E).

5-10 sene öncesine kadar güvenliydi, rahattık, yabancılar, mülteciler fazlalaşınca biraz huzurumuz kaçtı. Bir de her yerde olduğu gibi, bir de uyuşturucu kullanan çoğaldı... Eğitimle ilgili, çocukları yetiştiremiyoruz. Eskiden biz çocukları okula kaydederken eti senin kemiği benim olurdu, şimdi

o kalktı. Ailede zaten eğitim yok, herkes kendi telaşesinde. Çocuk başboş, sokaktaki arkadaşından eğitim alıyor (K8, 80, E).

Yaşlıların gençlerle kurdukları ilişkide genel itibariyle gençlerin saygılı olup olmaması önemli bir dayanak noktasıdır. Çalışmada katılımcıların gençlerle kurdukları etkileşim de sorgulanmıştır. Ancak ortak bir sonucun çıkmadığı belirtilmelidir. Önemli oranda katılımcılar gençlerin özellikle saygıdan yoksun büyüdüklerini, büyüklerine saygılı olma konusunda özenli olmadıklarını belirtmişlerdir. Ancak yine de gençlerin gayet nazik, duyarlı olduklarını belirten katılımcılar da vardır:

Ama gençlik eskiye göre daha şuursuz. Yaşlılara artı bir saygısızlık var. Ya hacı amca sen ne geliyor, işin yok mu, gibi laflar oluyor. Bana söylemiyorlar ama çevreden duyuyorum. Gençliğin daha saygılı olmalarını isterdim. Bir yere gittiğinizde, bizleri bekletmemeleri gerektiğini bilmeleri gerekir. Ektiğimizi biçemiyoruz. Biz sokakta sigara içemezdik. Ayağımız ayağımızın üstüne kesinlikle atmazdık, yüksek sesle konuşmazdık (K6, 71, E).

Çocukları yetiştirdim, ama ben bittim. Bana kimse yardımcı olmuyor, çünkü olamıyorlar. Herkes kendine anca yetiyor. İkişi öğretmen, biri ast subay. Ben yetiştirdim, ama ben bittim. Ben çocuklara evliliklerinde falan fazla müdahale etmedim. Ettiysem de beni dinlemediler zaten. Şimdi yaşlılıkta hürmet saygı sevgi kalmadı. Her şey bitiyor, emin ol bak. Bizde dinleme vardı eskiden. Arada gelirler. Her hafta olmasa da 15 güne bir gelirler. El öpme olmasa dahi, gelir, sıkıntısını, durumunu anlatır. Hiç olmasa konuşur, gider. Az çok bir sıkıntımız gider yani (K10, 75, E).

Kayseri: bulunmaz bir şehir. Temizlik olsun, insanı olsun havası olsun her yönüyle mükemmel bir şehir. İnsanı da çok insancıldır yardımseverdir. Yaşlıya saygı mükemmel. Çok şükür (K14, 75, E).

Kimi katılımcılar kendilerini gerek fiziksel olarak gerekse duygusal olarak zayıf gördüklerini belirtirken, gençler ya da aile bireyleri tarafından herhangi bir saygısızlık olduğunda kendilerini çok kötü hissettiklerini ve yalnızlaştıklarını belirtmişlerdir. Onları hem fiziksel çevreye hem de sosyokültürel çevreye bağlayacak en önemli şeyin sevmek, hoş tutulmak ve özellikle en az eskisi kadar saygı görmek olduğunu vurgulamışlardır:

Bize şimdi hiçbir şey gerekmez, saygı-sevgi olsun, öte git denmesin, sevdiklerimizin, çoluk çocuğumuzun güzel günlerini görelim yeter. Tek isteğimiz eskisi gibi el üstünde tutulmak (K11, 68, K).

Sonuç ve Tartışma

Daha önce yapılan pek çok çalışma yaşanan çevrenin yaşam kalitesinde önemli bir etken olduğunu göstermiştir (Gobbens ve Assen, 2018; Öztürk ve Kızıldoğan, 2017; Pamuk, 2017; Richard ve ark., 2005). Bu çalışmada da çevresel gerontoloji perspektifiyle yaşlıların kentsel çevre ile olan etkileşimlerinin yaşam kalitelerini nasıl şekillendirdiği öznelere kendi bakış açılarından anlaşılmaya çalışılmıştır. Nicel çalışmaların aksine çalışmada yaşlıların kendi anlam dünyalarını ortaya çıkarma çabası,

onların yaşam kalitesi ve çevre arasında kurduğu ilişkiyi daha derinlikli anlayabilmeyi sağlamıştır. Aynı noktadan hareket eden Fry (2000) da yaşlıların yaşam kaliteleriyle ilgili çok ciddi düşünceleri olduğunu ve optimum bir yaşam kalitesi için gelecekteki beklentilerini, ihtiyaçlarını, isteklerini ve endişelerini dile getirme ihtiyacı hissettiklerini, bunların ise ancak onları *konuşturarak* anlaşılabilceğini belirtmektedir. Çalışmada fiziksel çevrenin kalitesi ön planda tutularak bu fiziksel çevrenin sosyal ve kültürel çevreyle olan etkileşimleri sorgulanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada ön plana çıkan ve tartışılması gereken birkaç husus söz konusudur.

Bunlardan ilki yaşam kalitesine dairdir. Yaşam kalitesi daha önce birçok çalışmada sağlık sektörünün bir çıktısı olarak ele alınmıştır. Ancak yaşam kalitesi yalnızca sağlık ile ilişkili bir kavram olmayıp, bununla beraber ekonomik durum, fiziksel çevrenin kalitesi ve sosyokültürel çevreyle de şekillenebilecek bir olgudur. Çevre ve yaşam kalitesini araştıran diğer çalışmalarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Pamuk'un (2017) Antalya'da yürüttüğü çalışmasında fiziksel çevre ve ekonomik durumun yaşam kalitesini belirlemede ara bulucu değişken olarak ortaya çıktığı görülmüştür.

Öte yandan çalışmada fiziksel çevre ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkiye dair bunlar dışında ön plana çıkan diğer hususlar toplu taşımının durumu, sosyalleşmek için açık kamusal alanların varlığı, yürüme ve araç trafik yollarının niteliği ve sağlık hizmetlerine erişimdir. Buna göre Kayseri'de toplu taşımının yaşlılar açısından genel anlamda yeterli, uygun ve kullanılabilir olduğu görülmüştür. Bununla birlikte çevreden işitilen kimi olumsuz önyargılara rağmen, 65 yaş ve üzerine sağlanan ücretsiz toplu taşıma uygulamasının yaşam kalitesini artıran önemli bir etken olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü daha kaliteli bir yaşam için toplu taşıma hem bir sosyalleşme aracı hem de ihtiyaç konumundadır. Fakat buna rağmen yaşlılar için yaşam kalitesinde belki de önem açısından ilk sıralarda yer alan sağlık hizmetlerine erişimin ise her zaman kolay olmadığı öğrenilmiştir. Her ne kadar toplu taşıma açısından olumsuz bir durum söz konusu olmasa da Kayseri Şehir Hastanesi'nin kentin çıkışına yakın bir yerde konumlanmış olması ve buraya birçok yaşlının en az iki vasıta ile ulaşabiliyor olması çok önemli bir sorun olarak belirlemektedir. Bu durum zincirleme bir şekilde başka sorunları doğurmaktadır. Çünkü ekonomik olarak açlık veya yoksulluk sınırında kalan örneklemin –ki Türkiye açısından bir gerçekliktir- hastaneye ulaşmada zorluk çekmesiyle beraber buna alternatif olan özel hastanelerin de muayene ücretlerini karşılamadaki güçlükler yaşlı sağlığı açısından riskli koşullara ortam hazırlayabilir.

Yaşlılar ve kentin geneli için merkez olarak kabul edilen Kocasinan ilçesinin Sahabiye Mahallesi'ne yaşlıların zaman zaman maaş çekmek, zaman zaman ise sosyalleşebilmek için sık sık uğradıkları öğrenilmiştir. Fakat burada ekonomik durumun etkisi hemen eklenmelidir. Çoğu zaman sosyalleşme amacıyla gidilen Sahabiye'deki Çınaraltı parkı yaşlıların kimi zaman tercih ettiği, kimi zaman da ekonomik

kısıtlılıklardan ötürü tercih etmek *zorunda kaldıkları* bir kamusal alan olarak ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu tür açık parklarda veya kamusal alanlarda yaşam kalitesini düşüren, dolayısıyla yaşlıların sosyofiziksel çevresiyle temasını azaltan önemli bir nokta vardır: Su ve tuvalet ihtiyacını giderecek temiz ve yeterli alanın olmaması. Bu duruma dikkat çeken Çukur ve Ergin (2008), modernizmin sadece üretkenlik anlamında aktif öznelerle odaklandığını, yaşlıların ise bu tanımlamanın dışında kaldığı için modern kentlerde ötekileştirildiğini ve talep ve gereksinimlerinin dikkate alınmadığını kamusal alanlardaki tuvaletler üzerinden incelemektedirler. Araştırmacılar yaşlılığın ötekileştirilmesini önlemek ve yaşlıların kent hayatında daha görünür olabilmesi için bir tür tazelenme, dinlenme veya rahatlama imkânı veren tuvaletlerin yaşlılar için oldukça önemli olduğunu belirtirler.

Fiziksel çevreye ilişkin son olarak belirtilmesi gereken nokta ise yürüyüş ve spor alanlarına dairdir. Yürüme alanları en temel aktivitelerin başında gelmektedir. En basit bir aktivite için bile ev dışına çıktığında yürüme faaliyeti gerçekleştirilmektedir. Hatta yürüme faaliyeti spor aktivitesi başta olmak üzere sosyal hayatın en temel unsurlarından birisidir. Fakat çalışmada genellikle bu alanların elverişsizliğinden, düz olmadığından ve bu nedenle düşme tehlikesine yol açabileceğinden bahsedilmiştir. Alidoust ve arkadaşlarının yaptığı çalışma da bu bulguyu desteklemektedir. Çünkü araştırmacılar sosyal etkileşimin yaşlıların ev dışına çıktıklarında başladığını, yaşlıların hem kendi kuşakları hem de diğer kuşaklarla etkileşimini kolaylaştırmak için yürüme ve yaya yollarının yaşlı kullanımına uygun hâle getirilmesinin altını çizmektedir (Alidoust ve ark., 2018). Bu da yaşam kalitesinde yürüyebilirlik, erişebilirlik, yapabilirlik gibi sosyofiziksel çevreyi ifade eden unsurların birinci derecede önemli olduğunu göstermektedir.

Çalışmada tartışılması gerektiği düşünülen ikinci faktör sosyal unsurlara ilişkindir. Yukarıda tartışılan ekonomik durumun ve kamusal alanlarda karşılaşılan birtakım problemlerin dışında sağlık durumunun sosyal çevreyle olan etkileşimi etkilediği görülmektedir. Katılımcı grubun yaşlılığı özellikle sağlıklı olmakla ilişkilendirmesi dikkat çekicidir. Çünkü katılımcı grup yaşlılığın tanımını kronolojik, ekonomik, sosyal, vb. olarak değil biyolojik olarak yapmaktadır. Daha net bir ifadeyle, sağlıklı bir bedenin ilerleyen yaşa rağmen *yaşlı* olarak sınıflandırılmayacağı kanısı vardır. Öte yandan, yaşlılığa dair benimsenin olumsuz düşüncelerin ise kimi katılımcılar tarafından içselleştirildiği görülmektedir. Toplumsal anlamda var olan yaşlılığa karşı olumsuz kalıp yargıların veya *yaşçılığın* birey tarafından da benimsenmesi *içselleştirilmiş yaşçılık* olarak ifade edilmektedir. Benlik algısının bir yansıma olarak hem yaşçılık hem de içselleştirilmiş yaşçılık çevreyle kurulan etkileşimde doğrudan ilişkilidir. Benlik algısını ifade eden bu durum sosyofiziksel çevreyle olan etkileşimi yönlendirici olabilmektedir. Diğer bir deyişle, çevre ve benlik arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Yaşlılık kültürel bir çevrede inşa edilir. Kültürel değerler, normlar, algılar ve bunların

içinde inşa edildiği çevre benlik oluşumunu ve gelişimini etkiler. Kentsel çevrelerde ise bu inşa genellikle daha olumsuzdur. Konuyla ilgili Phillipson ve Grenier (2021) de yaşa dayalı bu ayrımcılığın daha çok kentsel çevrede işlendiğinin ve bu nedenle yaş dostu kentlere dair bir çağrının yapıldığını belirtirler. Görüldüğü gibi bu noktada hem sosyal hem de kültürel çevre iç içe geçmiştir ve ayrı olarak tartışmak oldukça zordur.

Kentsel çevrede yaşlıların yaşam kalitesinde önemli olan bir diğer faktör de kentlerin hızlı bir şekilde değişip dönüşmesi, soylulaştırma çalışmaları, göç hızındaki artış ve güvenlik meseleleridir. Kayseri’de de bariz bir şekilde görülen bu duruma benzer bir açıklama getiren Şentürk (2019), yaşlı nüfusun daha yoğun yaşadığı kent merkezlerinde sermayenin kent üzerinden şekillenmesi, soylulaştırma ve kentsel dönüşümlerin artmasının bir sonucu olarak hem yaşlıların gündelik hayat pratiklerinin önemli ölçüde değiştiğini; hem de demografik ve sosyal yapıda potansiyel değişimlerin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmada da bir katılımcının kendini göçe mecbur hissetmesi tam da bu durumu açıklar niteliktedir. Katılımcı grup tarafından yaşam kalitesini düşüren faktörler olarak görülen bu unsurlar karşısında yönetme kabiliyetlerinin ise kısıtlı olduğu görülmektedir. Yaşlılar konuyla ilgili gerek muhtarlara gerekse belediyenin ilgili birimlerine bazı girişimlerde bulduklarını belirtmiş, fakat özellikle kendi fikirlerinin alınmadıklarına dair serzenişlerini dile getirmişlerdir.

Son olarak üçüncü faktör ise kentleşme ve modernleşmeyle beraber toplumsal ve kültürel çevrede meydana gelen değişimlerin yaşam kalitesi anlayışını değiştirdiğine dairdir. Benzer bir yorumu elde eden Fry (2000), hızlı yaşlanan bir nüfusun yaşam kalitesi, ihtiyaçları ve beklentileriyle etkileşime giren toplumsal değişikliklerin yaşam kalitesini belirlemede etkili olduğunu; fiziksel, sosyal ve bilişsel işleyişin yaşam kalitesini ve sosyal refahı besleyen yönlerine daha fazla dikkat gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca kültürel çevre ile kurulan ilişkinin saygınlık çerçevesinde algılandığı görülmektedir. Richard ve arkadaşları (2005) da yaşlılar ve bakım kurumlarında çalışanlar ile yaptıkları çalışmada, katılımcıların iyi bir yaşam kalitesine sahip olmak için kişinin kendi çevresinde dinlenilmeye, saygı duyulmaya ve karar verme gücüne sahip olmasına ihtiyaç duyduklarını güçlü bir şekilde vurguladıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle saygınlığın devamı ve kentsel karar alma süreçlerine katılım çevresel açıdan yaşam kalitesini artıran son derece önemli unsurlardır. Son olarak kültürel anlamda Kayseri’ye karşı hissedilen aidiyet duygusu ve bağlılığın da yaşam kalitesinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Onay: Bu çalışmanın etik kurul izni Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulundan 10/09/2021 tarihinde alınmıştır (Karar No :2021/475).

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Ethical Approval: Ethics committee permission was obtained from Necmettin Erbakan University, Social and Human Sciences Scientific Research Ethics Committee on 10/09/2021 (Decision No: 2021/475).

Kaynakça/References

- Alidoust, S., Bosman, C., & Holden, G. (2017). Talking while walking: an investigation of perceived neighbourhood walkability and its implications for the social life of older people. *Journal of Housing and the Built Environment*, 33(1), 133–150. <https://doi.org/10.1007/s10901-017-9558-1>
- Andrews, G. J., Evans, J., & Wiles, J. L. (2013). Re-spacing and re-placing gerontology: relationality and affect. *Ageing & Society*, 33, 1339–1373.
- Baş, Ş. A. (2019). *evde yaşayan yaşlıların aktif yaşlanma ve yaşam kalitesi yönünden değerlendirilmesi: Nazilli örneği* (Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Cantekin, Ö. F. (2020). kentsel yaşam olanaklarının yaşlılara uygunluğuna ilişkin yaşlı görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(1), 29–40.
- Çukur, D., & Ergin, Ş. (2008). Yaşlılık döneminin “öteki”leştirilmesi sorununun kentsel - sosyal altyapı bağlamında irdelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2), 107–120.
- Düzenli, T. & Alpak, E. M. (2017). Yaşlıların Kentsel açık mekân kullanımlarının incelenmesi: Trabzon kenti örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(2), 1–8.
- Ergun, C. & Dericioğulları Ergun, A. (2020). Harvey’in mekân tartışmaları ekseninde yaşlıların gözünden kentsel dönüşüm. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 7(14), 121–145.
- Friedman, D. E., Parikh, N. U., Giunta, N., Fahs, M. C., & Gallo, W. T. (2011). The influence of neighborhood factors on the quality of life of older adults attending New York City senior centers: results from the Health Indicators Project. *Quality of Life Research*, 21(1), 123–131. <https://doi.org/10.1007/s11136-011-9923-6>
- Fry, P. S. (2000). Guest editorial: Aging and Quality of Life (QOL)—The continuing search for quality of life indicators. *The International Journal of Aging and Human Development*, 50(4), 245–261. <https://doi.org/10.2190/44NJ-K9YQ-H44X-H3HV>
- Geboy, L. D., Moore, K. D., & Smith, E. K. (2012). Environmental Gerontology for the Future: Community-Based Living For the Third Age. *Journal of Housing for the Elderly*, 26(1–3), 44–61. <https://doi.org/10.1080/02763893.2012.651375>
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmalara giriş* (A. Ersoy & P. Yakınoğlu, çev. ed.). Anı Yayıncılık.

- Gobbens, R., & Van Assen, M. A. (2017). Associations of environmental factors with quality of life in older adults. *Gerontologist*, 58(1), 101–110. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx051>
- Golant, S. M. (2017). Explaining the ageing in place realities of older adults. In Routledge eBooks (pp. 189–202). <https://doi.org/10.4324/9781315281216-15>
- Görgün Baran, A. (2018). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2, 86–97.
- Hopkins, P., & Pain, R. (2007). Geographies of age: Thinking relationally. *Area*, 39(3), 287–294.
- Kahana, E., Lovegreen, L., Kahana, B., & Kahana, M. (2003). Person, environment, and person-environment fit as influences on residential satisfaction of elders. *Environment And Behavior*, 35(3), 434–453. <https://doi.org/10.1177/0013916503251447>
- Keleş, R. (2012). The quality of life and the environment. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, 23–32. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.059>
- Lawton, M. P. (1983). Environment and other determinants of Weil-Being in older people. *Gerontologist*, 23(4), 349–357. <https://doi.org/10.1093/geront/23.4.349>
- Lawton, M. P. (1991). A multidimensional view of quality of life in frail elders. In J. E. Birren, J. E. Lubben, J. C. Rowe, & D. E. Deutchman (Eds.), *The concept and measurement of quality of life in the frail elderly* (pp. 3–27). Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-101275-5.50005-3>
- Lawton, M. P., Nahemow, L., & Tsong-Min-Yeh. (1980). Neighborhood environment and the wellbeing of older tenants in planned housing. *International Journal of Aging & Human Development*, 11(3), 211–227. <https://doi.org/10.2190/2bq7-71jt-v7nn-j9v6>
- Levasseur, M., Tribble, D. S., & Desrosiers, J. (2009). Meaning of quality of life for older adults: Importance of human functioning components. *Archives of Gerontology and Geriatrics*, 49(2), e91–e100. <https://doi.org/10.1016/j.archger.2008.08.013>
- Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2016). *Qualitative research: a guide to design and implementation* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Milligan C., & Tarrant, A. (2017). *Social and cultural geographies of ageing*. In M. W. Skinner, G. J. Andrews, & M. P. Cuthin (Eds.), *Geographical gerontology: perspectives, concepts, approaches* (pp. 43–55). Routledge.
- Moore, K. D. (2014). An ecological framework of place: situating environmental gerontology within a life course perspective. *International Journal of Aging & Human Development*, 79(3), 183–209. <https://doi.org/10.2190/ag.79.3.a>
- Morre, K. D. (2017). *Environment and ageing*. In M. W. Skinner, G. J. Andrews, & M. P. Cuthin (Eds.), *Geographical gerontology: Perspectives, concepts, approaches* (pp. 80–90). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315281216>
- Özen, Y. & Gül, A. (2007). Sosyal ve eğitim bilimleri araştırmalarında evren-örneklem sorunu. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 394–422.
- Öztürk, A. Ç. & Turan Kızıldoğan, E. (2017). Yaşlı bireylerin kentsel/kamusal mekânları kullanım analizi: Eskişehir örneği. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 10(1), 1–13.
- Pamuk, D. (2017). *Sosyal, psikolojik ve fiziksel çevrenin yaşlılıkta yaşam kalitesi üzerine etkisi: Antalya örneği* (Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

- Phillipson, C., & Grenier, A. (2021). Urbanization and Ageing: Ageism, inequality, and the future of “Age-Friendly” cities. *University of Toronto Quarterly*, 90(2), 225–241. <https://doi.org/10.3138/utq.90.2.11>
- Rantakokko, M., Iwarsson, S., Kauppinen, M., Leinonen, R., Heikkinen, E., & Rantanen, T. (2010). Quality of life and barriers in the urban outdoor environment in old age. *Journal of the American Geriatrics Society*, 58(11), 2154–2159. <https://doi.org/10.1111/j.1532-5415.2010.03143.x>
- Richard, L., Gauvin, L., Gosselin, C., & Laforest, S. (2008). Staying connected: neighbourhood correlates of social participation among older adults living in an urban environment in Montreal, Quebec. *Health Promotion International*, 24(1), 46–57. <https://doi.org/10.1093/heapro/dan039>
- Richard, L., Laforest, S., Dufresne, F., & Sapinski, J. P. (2005). The quality of life of older adults living in an urban environment: professional and lay perspectives. *Canadian Journal on Aging*, 24(1), 19–30.
- Rowles, G. D. (2017). *Explaining the ageing in place realities of older adults*. In M. W. Skinner, G. J. Andrews, & M. P. Cuthin (Eds.), *Geographical gerontology: Perspectives, concepts, approaches* (pp. 189–202). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315281216-15>
- Scharlach, A. E. (2017). Aging in Context: Individual and Environmental Pathways to Aging-Friendly Communities—The 2015 Matthew A. Pollack Award Lecture. *Gerontologist*, 57(4), 606–618. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx017>
- Scharlach, A. E., & Diaz Moore, K. (2016). *Aging in place*. In V. L. Bengtson, R. A. Settersten (Eds.), *Handbook of theories of aging* (3rd ed., pp. 473–493). Springer Publishing Company.
- Scheidt, R. J., & Windley, P. G. (2006). *Environmental gerontology: progress in the post-lawton era*. In J. E. Birren & K. W. Schaie (Eds.), *Handbook of the psychology of aging* (6th ed., pp. 105–125). Elsevier.
- Smith, A. E. (2009). *Ageing in urban neighbourhoods*. Policy Press.
- Stephens, C., Szabó, Á., Allen, J., & Alpass, F. (2018b). Livable environments and the quality of life of older people: An ecological perspective. *Gerontologist*, 59(4), 675–685. <https://doi.org/10.1093/geront/gny043>
- Şentürk, M. (2019). *Yeni kentleşme dinamikleri ve kentte yaşlılık*. D. Daniş & A. Y. Adanalı (Ed.), *Mekânda adalet ve yaşlılık içinde* (s. 61–69). Beyond.
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2020). *Karma yöntem araştırmalarının temelleri* (Y. Dede & S. B. Demir, çev. ed.). Anı Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2015). *İllerde Yaşam Endeksi*. Yazar.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Bina ve Konut Nitelikleri Araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Bina-ve-Konut-Nitelikleri-Arastirmasi-2021-45870#:~:text=T%C3%BCrkiye'deki%20hanehalklar%C4%B1n%C4%B1n%20%17%2C,ise%20%259%2C5%20oldu>
- United Nations. (2019). *World Population Aging, Highlights*. <https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WorldPoWorldPopulatio2019-Highlights.pdf>
- Wahl, H. W., & Oswald, F. (2010). *Environmental perspectives on ageing*. In D. Dannifer & C. Phillipson (Eds.), *The Sage handbook of social gerontology* (pp. 111–124). Sage.
- Wahl, H. W., Mollenkopf, H., Oswald, F., & Claus, C. (2007). *Environmental aspects of quality of life in old age: conceptual and empirical issues*. In H. Mollenkopf & A. Walker (Eds.), *Quality of life in old age international and multi-disciplinary perspectives* (pp. 101–122). Springer.

- Wahl, H.-W., & Lang, F. R. (2004). Aging in context across the adult life: Integrating physical and social research perspectives. In H.-W. Wahl, R. Scheidt, & P. G. Windley (Eds.), *Aging in context: Socio-physical environments. Annual Review of Gerontology and Geriatrics* (pp. 1–33). Springer.
- Wanka, A., Moulaert, T., & Drilling, M. (2018). From environmental stress to spatial expulsion – rethinking concepts of socio-spatial exclusion in later life. *International Journal of Ageing and Later Life*, 12(2), 25–51. <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.18-402>
- Yabuwaki, K., Yamada, T., & Shigeta, M. (2008). Reliability and validity of a Comprehensive Environmental Questionnaire for community-living elderly with healthcare needs. *Psychogeriatrics*, 8(2), 66–72. <https://doi.org/10.1111/j.1479-8301.2008.00230.x>

